

Sammanfattning

Gymnasiesärskoleutredningens uppdrag (dir. 2009:84, dir. 2010:27) är att föreslå en framtida utformning av gymnasiesärskolan, som ska kunna anpassas individuellt inom ramen för de olika studievägarna. En utgångspunkt ska vara den reformerade gymnasieskola som införs hösten 2011. Utredningen ska därutöver bl.a. utreda en utökad rätt för elever att studera i annan kommuns eller fristående gymnasiesärskola, vissa frågor om riksrekryterande utbildning, reglerna om urval och antagning till gymnasiesärskolan samt frågor om bidrag till fristående gymnasiesärskolor. Utredningen ska även utreda konsekvenserna av förslagen för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå och utreda behovet av en mer breddad utbildning för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Utredningen har strävat efter att arbeta med stor öppenhet. Utöver expertgruppen har därför flera referensgrupper och andra grupper knutits till utredningen, bl.a. en grupp med forskare. Utredningen har vidare gjort ett stort antal studiebesök, genomfört en hearing samt deltagit i externa seminarier och konferenser.

Bakgrund (kap 2)

En utvecklingsstörning innebär en långsammare utvecklingstakt och en nedsatt intellektuell förmåga tillsammans med en nedsatt adaptiv förmåga. Den adaptiva förmågan handlar om att kunna anpassa sig till omgivningen och klara sin vardag, t.ex. att sköta ett hem och att hantera pengar. En person med utvecklingsstörning uppfattar och förstår sin omvärld på ett mer konkret sätt än andra. Man har ofta svårigheter att använda och tolka abstrakta symboler som siffror och bokstäver samt med att planera, kontrollera och värdera det egna handlandet i olika situationer. Betydelsen av dessa

nedsatta förmågor beror i hög grad på i vilken miljö personen befinner sig.

Synen på barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning har varierat över tid. Utvecklingen har gått från 1800-talets optimistiska och medkännande syn till det tidiga 1900-talets räddhågsna särskiljande för att sedan successivt utvecklas mot en större öppenhet för allas rätt till likvärdig utbildning och delaktighet i samhället.

I dag sammanfattas samhällets ambition om allas delaktighet och en inkluderande utbildning för personer med funktionsnedsättning i olika internationella deklARATIONER och överenskommelser samt i våra nationella styrdokument. Av skollagen (2010:800) framgår t.ex. att alla ska ha lika tillgång till utbildning, om inte annat följer av särskilda bestämmelser. Utbildningen ska dessutom vara likvärdig inom varje skolform varhelst den anordnas i landet.

Dagens gymnasiesärskola (kap 3)

Dagens gymnasiesärskola ska ge elever med utvecklingsstörning en utbildning som är anpassad till varje elevs förutsättningar och ska, så långt det är möjligt, motsvara den som ges i gymnasieskolan. Av läroplanen (Lpf 94) framgår att gymnasiesärskolan ska förbereda för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid. Den består av åtta nationella program, specialutformade program och individuella program.

Andelen elever i gymnasiesärskolan har ökat kraftigt sedan början av 1990-talet, från ca 0,9 procent av en årskull läsåret 1992/93 till ca 1,8 procent läsåret 2009/10. Elevökningen är större än för den obligatoriska särskolan. Den höga andelen etableras dock redan under elevernas senare år i den obligatoriska särskolan. Beslutet att gå över till särskolan fattas således många gånger innan eleven börjar i gymnasiesärskolan. Variationen mellan kommunerna är stor dels vad gäller hur stor andel av kommunens ungdomar som är inskrivna i gymnasiesärskolan, dels hur detta har utvecklats över tid.

Det finns inte en enskild förklaring till den stora ökningen av andelen elever i gymnasiesärskolan. Det nuvarande mål- och betygssystemet gör det tydligt när en elev får svårigheter att hänga med i skolan, som blir mer abstrakt och teoretisk ju äldre eleverna blir. Den förändrade synen på kunskap och kunskapsförmedling, med mer processinriktade, självstuderande och egenplanerande arbetssätt, kan också spela in. En annan orsak kan vara att elevernas sociala situ-

ation i skolan försämras med stigande ålder. Den generella ökningen av andelen elever i särskolan kan även ha att göra med att ansvaret för särskolan överfördes från landstingen till kommunerna, en förändring som var fullt genomförd 1996, samt den ekonomiska situationen under 1990-talet som gjorde att skolan generellt fick mindre resurser. Att det har blivit vanligare att utreda och diagnostisera elever kan också ha sin betydelse, då en utredning kan ge saklig grund för att placera eleven i särskolan. Det är slutligen svårt att utreda nyanlända elever, vilket innebär en osäkerhet om vad den ökande andelen elever med utländsk bakgrund betyder för utvecklingen inom särskolan.

Sysselsättningen är väsentligt lägre för personer i åldrarna 20–30 år med generella inlärningssvårigheter¹ än för andra ungdomar. Det är svårt att hitta tillförlitliga uppgifter om hur det går för elever som lämnar gymnasiesärskolan. Enligt Särskolans och specialskolans yrkesvägledares ideella förening (SYVI) har dock andelen anställda bland elever som lämnat gymnasiesärskolans nationella program eller motsvarande utbildning minskat dramatiskt från slutet av 1970-talet till 2006. Utan särskilda stödåtgärder har numera endast några få procent anställning. Av Arbetsförmedlingens statistik från 1998 och framåt över hur stor andel av arbetssökande ungdomar som fått arbete framgår att utvecklingen inte är unik för ungdomar med generella inlärningssvårigheter. Däremot är nivån på andelen med anställning väsentligt lägre för dessa än övriga ungdomar. Dessutom ökar skillnaden mellan grupperna i goda tider.

Utmaningar för framtiden

Erfarenheterna av dagens gymnasiesärskola tydliggör utmaningarna för den framtida. Den ska rusta eleverna för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid samt enligt min uppfattning även lägga grunden för ett fortsatt lärande. Kunskaper och färdigheter som förvärfvas i gymnasiesärskolan måste ge eleverna bättre förutsättningar för att kunna få arbete. Utbildningen ska också möta ungdomarna i sitt vuxenblivande och stödja deras personliga utveckling. Kraven måste vara realistiska men också utmanande så att eleven får en uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar.

¹ Personer som kommer från särskolan och personer som Arbetsförmedlingens arbetspsykologer efter tester konstaterar har generella inlärningssvårigheter.

Att prioritera och utmana elevernas kunskapsutveckling måste vara en självklar utgångspunkt för gymnasiesärskolan. För att detta ska kunna ske behöver lärarna gedigna ämneskunskaper kombinerat med specialpedagogisk kompetens. Lärarnas behörighet bör kopplas till en grundutbildning på rätt nivå för skolformen.

Lokalmässig integrering är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning för att nå en mer inkluderad utbildning för elever med utvecklingsstörning. Dessutom behövs en ledningsorganisation som kan stödja en inkluderande utbildning där verkliga möten mellan elever uppstår i utbildningssituationen. För detta krävs en ökad samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

För att inte skapa felaktiga förväntningar hos elever och föräldrar måste gymnasiesärskolan vara tydlig med att den erbjuder en utbildning som är ämnad för elever med utvecklingsstörning och vad denna utbildning kan leda till.

Ökad flexibilitet mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan är en ambition bakom utredningens förslag. Lika viktigt är dock en ökad flexibilitet inom gymnasiesärskolan. Detta för att varje elev ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt i sina studier. Min ambition är också att genom förslagen bidra till ökad tydlighet om utbildningsmålen och bättre förutsättningar att följa upp elevernas utveckling mot dessa.

Den framtida gymnasiesärskolans syfte (avsnitt 4.1)

Bestämmelserna om syftet med utbildningen skiljer sig i dag mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan, där det av den senare bl.a. framgår att den ska vara anpassad till varje elevs förutsättningar och så långt som möjligt ska motsvara den som ges i gymnasieskolan. Det framstår som självklart att gymnasiesärskolans syfte liksom gymnasieskolans ska handla om vad utbildningen ska bidra till, dvs. vad eleverna ska få ut av utbildningen, inte hur den ska vara utformad. Dessutom saknas i gymnasiesärskolans syfte formuleringar om fortsatta studier för elever med utvecklingsstörning.

Jag föreslår därför ett syfte för gymnasiesärskolan som ansluter nära till gymnasieskolans:

Gymnasiesärskolan ska ge elever med utvecklingsstörning en anpassad utbildning som ger en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i sam-

hållslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska i huvudsak bygga på de kunskaper som eleverna fått i grundskolan eller motsvarande skolform.

Som en konsekvens av detta föreslår jag att syftet för grundskolan ska anpassas till syftet för grundskolan på motsvarande sätt.

Den framtida gymnasiesärskolans struktur (avsnitt 4.2)

Gymnasiesärskolan föreslås bestå av nationella program och ett träningsprogram för elever som inte kan följa undervisningen på de nationella programmen. Följande nio nationella program föreslås:

- Administration, handel och varuhantering
- Estetiska verksamheter
- Fastighet, anläggning och bygg
- Fordonsvård och transport
- Hantverk och produktion
- Hotell, restaurang och bageri
- Hälsa, vård och omsorg
- Samhälle och språk
- Skog, mark och djur

Bakom denna anpassade programstruktur ligger bedömningen att det är viktigare att harmonisera innehållet i utbildningen med gymnasieskolan än formen. Antalet elever i gymnasiesärskolan är mycket begränsat jämfört med i gymnasieskolan, vilket gör att antalet program måste begränsas. Den föreslagna strukturen möjliggör dock ett bredare utbud av utbildningar för elever med utvecklingsstörning än i dag, genom att ett nationellt program i gymnasiesärskolan kan bygga på inslag från flera olika program i gymnasieskolan. Den möjliggör också att alla relevanta delar av gymnasieskolan kan anpassas till gymnasiesärskolan. Förslaget omfattar mer eller mindre omfattande inslag från samtliga program i den reformerade gymnasieskolan, vilket ökar elevernas möjlighet att välja en utbildning som passar dem.

Det bör även fortsatt vara en ambition att så många elever som möjligt hittar en lämplig yrkesutbildning i gymnasiesärskolan som kan leda till ett arbete efter studierna. Trots detta föreslås att det inrättas ett program mot samhälle och språk i gymnasiesärskolan. Det bör finnas vägval i gymnasiesärskolan för elever som har ett samhällsintresse, ett intresse för språk och kommunikation eller som behöver tid på sig för att komma fram till vad de ska arbeta med efter skolan. Unga med utvecklingsstörning ska inte behöva ha större framförhållning än andra ungdomar. Liksom andra bör de i stället vid behov kunna komplettera sin utbildning efter gymnasieåldern. Genom arbetsplatsförlagt lärande ska eleven även på detta program få pröva vad olika yrkesinriktningar innebär. Elever på programmet ska ha möjlighet att under studierna välja att gå över till något av de yrkesinriktade programmen om de så önskar.

Vidare föreslår jag att de nationella programmen liksom i gymnasieskolan ska indelas i nationellt fastställda inriktningar. Det är en nyhet jämfört med dagens bestämmelser för gymnasiesärskolan. Nationellt fastställda inriktningar bidrar till en ökad tydlighet om gymnasiesärskolans innehåll, för elever som ska kunna göra informerade val av utbildning i gymnasiesärskolan och för presumtiva arbetsgivare. En förutsägbar struktur underlättar även samverkan mellan olika huvudmän i planeringen av utbildningsutbudet och mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan.

Det ska vara möjligt att anordna särskilda varianter, som prövats och godkänts av Skolverket. De nationella program som föreslås ska dock erbjuda en så hög grad av flexibilitet att behovet av särskilda varianter blir begränsat. Skolverket ska även kvalitetssäkra och besluta om lokalt initierade kurser.

Strukturen för de nationella programmen föreslås även i övrigt harmonisera med strukturen för de nationella programmen i den nya gymnasieskolan. Det ska finnas gemensamma ämnen för gymnasiesärskolans samtliga nationella program, nämligen svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, estetisk verksamhet, historia, samhällskunskap, religionskunskap samt naturkunskap. Vidare ska det finnas gemensamma ämnen för varje program som ger programmet dess karaktär samt ämnen gemensamma för varje inriktning på programmet. Därutöver ska det finnas möjlighet till programfördjupning och programbreddning samt till individuellt val. Ett gymnasiesärskolearbete föreslås också ingå i utbildningen inom de nationella programmen.

Förslaget till ny gymnasiesärskola erbjuder ett stort utbud av utbildningsvägar vilket gör att elever har fler alternativ att välja på utifrån intresse och fallenhet. Ungefär trettio av gymnasieskolans sextio inriktningar anpassas enligt förslaget. Det kan ändå finnas behov av att en elev ska kunna läsa kurser i gymnasieskolan. De formella förutsättningarna för en sådan samverkan mellan skolformerna är dock goda redan i dag. Den nya skollagen (2010:800) innebär att det kommer att vara möjligt för en elev i gymnasiesärskolan att läsa alla typer av kurser i gymnasieskolan.

Det är angeläget att den framtida gymnasiesärskolans programstruktur inte försvårar inkluderande modeller för undervisningen, där exempelvis en grupp elever som är inskrivna i gymnasiesärskolan går i en klass i gymnasieskolan. Enligt min uppfattning är det emellertid inte ett problem att programstrukturen skiljer sig åt mellan skolformerna. Detta då samstämmigheten mellan skolformerna på inriktningsnivå ger stora möjligheter att etablera inkluderande modeller. Vid behov kan dessutom kurser från gymnasieskolan för vilka det inte finns ämnesplaner i gymnasiesärskolan undantas för gymnasiesärskoleeleverna eller kan en lokalt initierad ämnesplan utarbetas samt prövas och eventuellt godkännas av Skolverket.

För elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program föreslås att det ska finnas ett träningsprogram. Programmet, som föreslås ersätta dagens individuella program, ska även fortsatt kunna stimulera eleven att senare gå över till ett nationellt program. En elev som har gått ett år på träningsprogrammet bör i så fall ha möjlighet att läsa fyra år på ett nationellt program.

Däremot ska dagens indelning inom den individuella programmet i yrkesträning och verksamhetsträning tas bort. Detta då gränsen mellan yrkesträning och verksamhetsträning i många fall är svår att dra samt att yrkesträningen har visat sig ha påtagligt olika karaktär i olika skolor. Även begreppen yrkesträning och verksamhetsträning uppfattas sakna relevans. Yrkesträningen förbereder inte för ett framtida yrkesliv och uppfattas därför som en form av falsk marknadsföring. Vilken verksamhet verksamhetsträning syftar på är mycket oklart. Formuleringen om att möta elevens speciella utbildningsbehov föreslås också utgå. Den nya gymnasiesärskolan ska vara så flexibel och ge så stora möjligheter till individuella anpassningar av utbildningen att bestämmelsen inte behövs.

Gymnasiesärskolans träningsprogram föreslås bestå av ämnesområdena Estetisk verksamhet, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Natur och miljö, Individ och samhälle samt Språk och kommunikation. Ämnesområdena ska följa upp innehållet i de kursplaner som används i grundsärskolans inriktningsträningskola.

Variationen mellan olika elevers förutsättningar kommer att vara stor även inom träningsprogrammet. Jag föreslår därför att kunskapskraven för ämnesområdena inom träningsprogrammet ska ha två kravnivåer – en nivå för grundläggande kunskaper och en nivå för fördjupade kunskaper.

Poäng- och kursindelning

Den garanterade undervisningstiden i gymnasiesärskolan ska fortsatt vara 3 600 timmar fördelade på fyra år. Det ska gälla för såväl nationella program som för träningsprogrammet. För elever på nationellt program ska det i vissa fall vara möjligt för huvudmannen att erbjuda eleven att slutföra studierna under ytterligare ett år.

För de nationella programmen föreslås att en poängplan om 3 000 gymnasiesärskolepoäng ska ersätta dagens timplan. Poängplanen ska ange en omfattning av kursernas kunskapsinnehåll i poäng. Ett ämne ska kunna bestå av flera kurser där betyg sätts efter avslutad kurs. En poäng- och kursindelning av de nationella programmen i gymnasiesärskolan ökar möjligheterna att möta varje elev på hans eller hennes nivå och bygga in en tydlig progression i utbildningen.

Valet av 3 000 poäng för indelningen har främst att göra med att jag anser att det måste vara tydligt att det inte finns någon koppling mellan tid och uppfyllelse av målen för elever i gymnasiesärskolan. Dessutom bör inte samma antal poäng väljas som i gymnasieskolan. Det underbygger lätt missuppfattningen att gymnasiesärskolan leder till samma utbildning som gymnasieskolan. Ett helt slumpmässigt val av poäng är därför att föredra.

Individuellt anpassad studiegång ska framgå av den individuella studieplanen (avsnitt 4.3)

Skollagens (2010:800) bestämmelse om individuella studieplaner ska kompletteras med en bestämmelse om att rektorn i den individuella studieplanen ska få besluta om att en elev ska få anpassad studiegång. För en elev på nationellt program ska ett sådant beslut kunna innebära att omfattningen av elevens utbildning begränsas i förhållande till en fullständig utbildning med avseende på antal gymnasiesärskolepoäng och kurser.

Den framtida gymnasiesärskolan ska erbjuda en sådan flexibilitet att en elev antingen ska kunna vara mottagen på träningsprogrammet och läsa kurser på nationellt program eller vara mottagen på ett nationellt program och läsa vissa ämnesområden på träningsprogrammet. Detta måste avgöras från fall till fall och utgå från var eleven har merparten av sin utbildning. Även denna typ av anpassad studiegång ska beslutas i elevens individuella studieplan.

Examensdokument (avsnitt 4.4)

Enligt min bedömning är det viktigare att varje elev som lämnar gymnasiesärskolans nationella program får med sig en väl utformad och utökad dokumentation om elevens utbildning än att vissa får ett särskilt examensbevis. En sådan dokumentation kan bland annat underlätta övergången mellan skola och arbetsliv. Dokumentationen är lika viktig oberoende av hur stor del av utbildningen eleven genomfört under fyra år. En sådan utökad dokumentation förslås därför införas i form av ett examensdokument för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program. Examensdokument ska på förfrågan lämnas även för elever på träningsprogrammet. Skolverket föreslås ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för vad ett examensdokument ska innehålla och hur det bör utformas.

I examensdokumentet ska noteras om eleven har uppnått målet om minst 2 500 av utbildningens 3 000 gymnasiesärskolepoäng, har genomfört ett godkänt gymnasiesärskolearbete samt har uppnått godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk och matematik på kurser motsvarande minst 100 gymnasiesärskolepoäng i respektive ämne. Betyg från gymnasieskolan ska valideras så att det kan bedömas om eleven uppnått gymnasiesärskolans examensmål.

Arbetsplatsförlagt lärande (avsnitt 4.5)

För elever i gymnasiesärskolan är det viktigt med konkreta erfarenheter från arbetslivet. Kunskaper och färdigheter måste tränas och befastas genom konkreta handlingar på arbetsplatser.

Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) ska ersättas med arbetsplatsförlagt lärande (APL) om minst 22 veckor. Det är önskvärt att APL ska genomföras inom det program som eleven läser. Det ska ändå vara möjligt att få sin APL inom ett annat program. Alla elever på gymnasiesärskolans nationella program har nytta av erfarenheter från arbetslivet, varför APL ska erbjudas på alla nationella program, även programmet Estetiska verksamheter och programmet Samhälle och språk. APL ska omfatta mer än yrkeskunskaper, t.ex. att förstå kulturen på en arbetsplats och bli del av arbetsgemenskapen. Det ska vara möjligt att även fortsatt erbjuda praktik på det träningsprogram som föreslås ersätta det individuella programmet.

Rätten till gymnasiesärskola (avsnitt 5.1)

Det är av största vikt att de elever som tas emot i gymnasiesärskolan svarar mot skolformens målgrupp. Konsekvenserna för en elev som på oriktiga grunder tas emot kan bli påtagliga och livslånga. Detta genom att eleven inte får tillräckliga utmaningar och genom att möjligheter till fortsatta studier och tillträde till arbetsmarknaden begränsas. Jag föreslår därför att det ska framgå tydligt av bestämmelserna att rätten att alltid tas emot i gymnasiesärskolan för en elev som har gått ut grundsärskolan ska gälla endast under förutsättning att eleven tillhör målgruppen för särskolan, dvs. har en utvecklingsstörning eller har fått ett betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.

Personalen i grundsärskolan och gymnasiesärskolan föreslås dessutom vara skyldig att anmäla till rektorn om det finns indikationer på att en elev inte tillhör målgruppen för särskolan. Rektorn ska i så fall vara skyldig att anmäla detta till elevens hemkommun som ska vara skyldig att skyndsamt utreda frågan. Om utredningen visar att eleven inte tillhör målgruppen för särskolan ska eleven omplaceras till grundskolan respektive gymnasieskolan. Hemkom-

munen ska i dessa fall vara skyldig att vidta de åtgärder som krävs för att underlätta elevens övergång.

Som en konsekvens av detta föreslås att elevens rätt att inom fyra år slutföra en påbörjad utbildning inom gymnasiesärskolan ska gälla endast för elever som tillhör gymnasiesärskolans målgrupp.

Ansökan och urval (avsnitt 5.2)

För att eleverna i gymnasiesärskolan ska kunna dra nytta av de många olika utbildningsvägar som den framtida gymnasiesärskolan föreslås erbjuda måste de ha möjlighet att välja utbildning. Jag föreslår därför att eleven ska ansöka till gymnasiesärskolans nationella program på motsvarande sätt som gäller för elever som söker till gymnasieskolan samt att gymnasiesärskolans träningsprogram ska vara sökbart.

Om antalet platser på ett nationellt program är färre än antalet sökande ska företräde ges utifrån en bedömning av elevernas förutsättningar för utbildningen. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om urval till gymnasiesärskolans nationella program.

En elev som ansökt till träningsprogram ska enligt förslaget tas emot på ett sådant om hemkommunen bedömer att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program. I annat fall ska hemkommunen, efter samråd med eleven och elevens vårdnadshavare, ta emot eleven på ett nationellt program.

Förberedelserna inför att en elev ska ansöka till gymnasiesärskolan bör starta i god tid. Det är av största vikt att eleverna får en anpassad studie- och yrkesvägledning som gör det möjligt för dem att få en uppfattning om de olika utbildningsvägarna i gymnasiesärskolan samt att samråd sker med elevens vårdnadshavare.

Utökat elevinflytande vid val av utbildning och mottagande på gymnasieskolans introduktionsprogram (avsnitten 5.3 och 5.4)

Enligt den nya skollagen (2010:800) ansvarar hemkommunen för att elever från grundsärskolan erbjuds yrkesintroduktion och individuellt alternativ i gymnasieskolan, om de önskar sådan utbildning och kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen. Utredningen ska emellertid lämna förslag som

innebär en harmonisering med bestämmelserna om föräldra- och elevinflytande vid val av skolform inom den obligatoriska särskolan.

En elev som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan ska således ha rätt att bli mottagen i gymnasieskolan om eleven inte önskar gå i gymnasiesärskolan. Jag föreslår därför att hemkommunen ska ansvara för att elever från grundsärskolan ska erbjudas yrkesintroduktion och individuellt alternativ oberoende av om kommunen bedömer att de har förutsättningar att klara utbildningen.

Jag föreslår samtidigt att elever som tillhör gymnasiesärskolans målgrupp ska kunna tas emot även på gymnasieskolans språkin introduktion. Det kan vara ett bra alternativ för t.ex. en elev som avser att senare övergå till yrkesintroduktion eller individuellt alternativ i gymnasieskolan efter språkin introduktionen. Beroende på hur undervisningsgrupperna är sammansatta kan gymnasieskolans språkin introduktion vara lämplig även för elever som senare väljer utbildning i gymnasiesärskolan.

Hemkommunens ansvar att anordna utbildning (avsnitt 6.1)

Behovet av samverkan mellan kommuner är stort för gymnasiesärskolan. Jag föreslår därför att det ska framgå av bestämmelsen om hemkommunens ansvar för gymnasiesärskolan att hemkommunen kan erbjuda utbildning som den själv anordnar eller utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett landsting enligt samverkansavtal samt att kommuner som har ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde. Organiseringen i samverkansområden är enligt min uppfattning minst lika viktig för att kommunerna ska klara att erbjuda ett allsidigt urval av olika program inom gymnasiesärskolan som för gymnasieskolan.

Mottagande av elev i gymnasiesärskolan (avsnitt 6.2)

Elever som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan ska kunna göra informerade val av program och inriktningar i den framtida gymnasiesärskolan, på motsvarande sätt som elever kan göra till gymnasieskolan. För en elev som ska söka till gymnasiesärskolan måste det därför vara möjligt att bli mottagen i en annan kommuns gymnasiesärskola, t.ex. om utbildningen inte erbjuds i hemkommu-

nen eller inom samverkansområdet. Om det inte finns vägande skäl för något annat bör detta ske på motsvarande sätt som för gymnasieskolan. Eleven måste också ha möjlighet att söka sig till en fristående gymnasiesärskola.

Jag föreslår därför att reglerna om mottagande till en offentlig huvudmans gymnasiesärskola ska motsvara dem för gymnasieskolan. En offentlig huvudman ska *i första hand* ta emot de sökande som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan, och som är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen, till ett nationellt program eller till en sådan nationell inriktning, särskild variant eller gymnasial lärlingsutbildning som börjar första läsåret. Därutöver ska sökande tas emot i första hand om eleven med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl för detta, har sökt en riksrekryterande utbildning eller i vissa fall om eleven sökt en utbildning som elevens hemkommun inte erbjuder. Andra sökande till ett nationellt program, en nationell inriktning, särskild variant, gymnasial lärlingsutbildning eller riksrekryterande utbildning i gymnasiesärskolan än de som ska tas emot i första hand ska få tas emot *i andra hand* till platser som återstår sedan alla de som ska tas emot i första hand har antagits.

För gymnasiesärskolans träningsprogram ska skollagens bestämmelser om mottagande ersättas med bestämmelsen att en offentlig huvudman får ta emot en elev från en annan kommun på träningsprogram i sin gymnasiesärskola, förutsatt att hemkommunen bedömt att eleven inte kan följa undervisningen på ett nationellt program och att kommunerna är överens om ersättningen för utbildningen.

Varje fristående skola med gymnasiesärskola ska även fortsatt vara öppen för alla elever som har rätt till utbildning i en gymnasiesärskola med offentlig huvudman, dvs. såväl elever på nationellt program som elever på träningsprogrammet.

En kommuns eller landstings beslut om mottagande i gymnasiesärskolan ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd vad gäller mottagande i första hand. Även en enskild huvudmans beslut om mottagande i fristående gymnasiesärskola ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

Interkommunal ersättning (6.3)

En harmonisering av reglerna för mottagande i gymnasiesärskolan till dem som gäller för gymnasieskolan möjliggör även en harmonisering av bestämmelserna om interkommunal ersättning. Det är önskvärt att bestämmelserna inte i onödan skiljer sig mellan olika skolformer, annat än där det motiveras av skolformens särart. Detta då skilda regler vad gäller den interkommunala ersättningen också innebär skilda villkor för elever i olika skolformer.

Jag föreslår därför att en kommun eller ett landsting som tagit emot en elev på ett nationellt program i gymnasiesärskolan som inte är hemmahörande i kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen ska ersättas för sina kostnader för elevens utbildning av elevens hemkommun. Om inte hemkommunen och den anordnande kommunen eller landstinget kommer överens om annat, eller det finns andra bestämmelser, ska den interkommunala ersättningen motsvara anordnarens självkostnad. Om eleven antagits i andra hand ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning eller, om den anordnande huvudmannens kostnader är lägre än hemkommunens, ska ersättningen utgå med denna lägre kostnad. När det gäller riksrekryterande utbildning eller särskilda varianter inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som har beslutats i varje särskilt fall av Statens skolverk.

Den interkommunala ersättningen för en elev på gymnasiesärskolans träningsprogram ska överenskommas mellan elevens hemkommun och anordnande kommun eller landsting i de fall en elev tas emot i en annan kommun än hemkommunen eller inom dess samverkansområde eller i ett landsting.

Ersättning till fristående skolor (avsnitt 6.4)

Dagens bestämmelser om ersättning till fristående gymnasiesärskolor tar inte hänsyn till att kostnaderna varierar mellan olika program, vilket får oönskade konsekvenser.

Jag föreslår att ersättningen för en elev som mottagits till en utbildning vid en fristående gymnasiesärskola även fortsatt ska bestå av ett grundbelopp och vid behov ett tilläggsbelopp. Grundbeloppet ska i första hand bestämmas efter samma grunder som hemkommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det aktuella

programmet eller ett jämförbart program. Skolverket ska ges i uppdrag att fastställa vilka program som är jämförbara. I praktiken kan indelningen förväntas följa riksprislistan (se nedan). Med en sådan modell kommer inte grundbeloppet längre kunna bestämmas utifrån program som skiljer sig väsentligt kostnadsmissigt från det program som eleven har mottagits på.

Vidare föreslås att riksprislistan, som ska användas för att fastställa grundbeloppet i de fall kommunen inte har utbildning på programmet eller ett motsvarande program, ska differentieras med hänsyn till skillnader i programkostnad. Underlaget är dock för begränsat och skillnaderna i grundbelopp i många fall för små för att det ska vara motiverat att fastställa ett belopp för varje program. Jag föreslår i stället att Skolverket ges i uppdrag att fastställa en riksprislista för gymnasiesärskolan bestående av ett begränsat antal kategorier av program, uppskattningsvis tre till fyra kategorier i den framtida gymnasiesärskolan.

Ekonomiska villkor för eleven (avsnitt 6.5)

Onödiga skillnader i bidragssystemet mellan elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan bör undvikas. Elever i gymnasiesärskolan bör därför på lika villkor omfattas av de generella stöd som gäller för andra elever på gymnasial nivå. Behov av ekonomiskt stöd som beror på elevens funktionshinder bör betraktas skilt från det generella stödet.

Förslagen i betänkandet *Brist på brådska* (SOU 2008:102) bör därför skyndsamt genomföras så att t.ex. den aktivitetsersättning som finns i dag vid förlängd skolgång avvecklas samt att det förlängda barnbidraget till elever i gymnasiesärskolan ersätts med studiehjälp på samma grunder som för ungdomar utan funktionsnedsättning.

Jag föreslår samtidigt att hemkommunen ska lämna ekonomiskt bidrag för en elev som behöver inackordering om eleven tagits emot i första hand till en utbildning i gymnasiesärskola med offentlig huvudman, ett inackorderingsbidrag. En elev som är mottagen vid en fristående gymnasiesärskola ska ha möjlighet att ansöka om inackorderingstillägg från CSN. I dag har en elev i gymnasiesärskolan inte möjlighet att få varken inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg.

Vissa elever i gymnasiesärskolan som studerar på annan ort har till följd sin funktionsnedsättning kostnader för boende och resor till och från studieorten som vida överstiger det stöd som lämnas i form av inackorderingsbidrag eller inackorderingstillägg. Elevens funktionsnedsättning kan också innebära andra merkostnader i samband med studierna. Jag föreslår därför att det ska utredas hur ett kompletterande bidragssystem för ungdomar inom gymnasiesärskolan kan utformas för att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan. Ett sådant system bör dock utformas generellt för elever med funktionsnedsättning.

Riksrekryterande utbildning i gymnasieskolan (avsnitt 7.1)

För gymnasiesärskolan saknas den typ av bestämmelser om riksrekryterande utbildning som finns för gymnasieskolan, vilket måste vara ett förbiseende. En elev i gymnasiesärskolan som har förutsättningarna och intresset ska enligt min uppfattning ha motsvarande möjligheter som elever i gymnasieskolan att studera vid en riksrekryterande utbildning. Handikappidrotten är t.ex. numera väl etablerad. Vid Paralympics sommaren 2012 kommer idrottare med utvecklingsstörning vara företrädna. Det är svårt att motivera att då inte som inom gymnasieskolan kunna erbjuda en riksiddrottsutbildning för idrottare på elitnivå.

Jag föreslår att riksrekryterande utbildning införs för gymnasiesärskolan motsvarande dem för gymnasieskolan, för t.ex. yrkesinriktad utbildning, estetiskt inriktad utbildning och idrottsutbildning. Den riksrekryterande utbildningen ska få avvika från vad som annars gäller för nationella program i gymnasiesärskolan i fråga om struktur, innehåll och mål för utbildningen. Även fristående gymnasiesärskolor ska kunna komma i fråga som riksrekryterande utbildningar. Skolverket ska besluta om ersättningens storlek.

Beslut om riksrekrytering ska för riksrekryterande yrkesutbildning och riksrekryterande estetisk utbildning kunna fattas av Skolverket för nationella program, nationella inriktningar, särskilda varianter och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan om utbildningen endast är möjlig att inrätta på ett begränsat antal orter i landet, eller om enskilda elevers behov av kunskaper och färdigheter inte annars kan tillgodoses. För beslut om sådan riksrekrytering ska krävas att utbildningen är av god kvalitet, att kostnaden

för utbildningen är rimlig i förhållande till utbildningens syfte och kostnaderna för annan utbildning inom gymnasiesärskolan samt att urvalsgrunder uppfylls. Bestämmelserna ska även i övrigt i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan.

Riksrekryterande idrottsutbildning ska få förekomma på nationella program och på träningsprogrammet i gymnasiesärskolan. Gymnasiesärskolans bestämmelser om riksrekryterande idrottsutbildning ska i övrigt i huvudsak motsvara dem för gymnasieskolan. Det ska även vara möjligt att bedriva nationellt godkänd idrottsutbildning inom gymnasiesärskolan med inriktning på specialidrott. Av ämnesplanen för specialidrott i gymnasiesärskolan ska bl.a. framgå att ämnet endast får tillämpas vid riksrekryterande riksidrottsutbildning och vid nationellt godkänd idrottsutbildning.

Riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med utvecklingsstörning i kombination med ytterligare funktionsnedsättning (avsnitt 7.2)

Frågan om skolsituationen för ungdomar med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättning har utretts tidigare. I betänkandet *Ökad likvärdighet för elever med funktionshinder* (SOU 2007:87) föreslog utredaren att Ekeskolans elever efter skolpliktens upphörande skulle kunna erbjudas att välja på tre alternativ – fortsatt skolgång i hemkommunens gymnasieskola eller gymnasiesärskola, utbildning inom Örebro kommuns gymnasiesärskola genom avtal mellan staten och Örebro kommun och förlängd skolgång vid Ekeskolan. En sådan möjlighet till förlängd skolgång återinfördes sedermera efter beslut av riksdagen. Förslaget om en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro fick i den fortsatta beredningen avvakta och är nu en fråga för denna utredning.

Jag föreslår att det genom avtal mellan staten och Örebro kommun ska inrättas en riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning i Örebro kommuns gymnasiesärskola för elever med utvecklingsstörning i kombination med synskada och ytterligare funktionsnedsättningar (Rg-sär Syn). Jag föreslår samtidigt att möjligheten att förlänga studietiden vid den statliga specialskolan Ekeskolan ska begränsas till högst två år, dvs. motsvarande vad som gäller i övrigt inom den obligatoriska skolan. Detta gör att det blir möjligt för

samtliga elever att efter avslutad utbildning vid Ekeskolan kunna söka en utbildning i gymnasiesärskolan.

Jag föreslår också att det i avtalet för den befintliga riksrekryterande gymnasiesärskoleverksamheten för elever med utvecklingsstörning i kombination med dövhet eller hörselskada (Rg-sär D/H) ska framgå att erbjudandet om riksrekryterande gymnasiesärskoleutbildning för elever med dövhet eller hörselskada avser utbildning på såväl nationella program som träningsprogram. I dag erbjuds elever som inom de regionala specialskolorna följt grundskolans kursplaner utbildning antingen inom gymnasieskolan för döva och hörselskadade (RGD/RGH) eller på individuellt program inom Rg-sär D/H.

Gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan (avsnitt 8.2)

Det finns i dag inga bestämmelser om lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Det finns dock elever i gymnasiesärskolan för vilka det är ett bra alternativ att få en väsentlig del av sin utbildning på en arbetsplats. Jag föreslår därför att en gymnasial lärlingsutbildning inrättas inom gymnasiesärskolan på programmen Administration, handel och varuhantering, Fastighet, anläggning och bygg, Fordonsvård och transport, Hantverk och produktion, Hotell, restaurang och bageri, Hälsa, vård och omsorg samt Skog, mark och djur.

För kunna hålla en hög kvalitet krävs bl.a. att minst en viss andel av utbildningen ska vara förlagd till arbetsplatsen, här föreslås minst hälften. Det ska vidare föreligga en stabil relation mellan eleven, skolan och arbetsgivaren, eleven ska lära och utvecklas i arbetet, elevens lärande ska utgå från målen i styrdokumentet, elevens utveckling mot målen ska dokumenteras tydligt, eleven ska ha en handledare på arbetsplatsen, skolan ska vara närvarande på arbetsplatsen genom besök av lärare i relevanta yrkesämnen samt det ska finnas handledning till handledaren.

Den gymnasiala lärlingsutbildningen inom gymnasiesärskolan föreslås att från och med 2013 ingå som en del av och finansieras inom ramen för den gymnasiala lärlingsutbildning som redan beslutats för gymnasieskolan.

Samverkan skola – arbetsliv (avsnitt 8.4)

Den samverkan mellan skola och arbetsliv som behövs för gymnasiesärskolan sammanfaller i stora delar med gymnasieskolans, i andra måste den utgå från de särskilda förhållanden som gäller för gymnasiesärskolan.

För den nationella nivån föreslår jag att samverkan ska ske inom de nationella programråd som redan etablerats för gymnasieskolan, med i princip samma uppgift som för gymnasieskolan. Det har ett värde att frågor som rör skolformernas samverkan med arbetslivet tas upp i ett sammanhang. Den delvis skilda programstrukturen bör inte vara ett hinder, de allra flesta av gymnasiesärskolans program bör kunna integreras i ett eller i några fall två av gymnasieskolans nationella programråd.

Även på den lokala nivån finns ett värde i en integrerad lösning. Jag föreslår därför att gymnasiesärskolan ska ingå i de lokala programråd som ska finnas för gymnasieskolan. Det kan öka förståelsen mellan skolformerna. Det behövs dock även andra former för samverkan på den lokala nivån för gymnasiesärskolan. Att hitta en lämplig plats för APL eller att förbereda för att en elev ska lämna gymnasiesärskolan och förhoppningsvis få ett arbete eller sysselsättning kräver samverkan mellan skola, arbetsgivare, Arbetsförmedlingen och i många fall ytterligare aktörer. Skolans studie- och yrkesvägledare är i detta sammanhang en nyckelperson. För att minska sårbarheten krävs även att skolan bygger upp strukturer och rutiner för denna samverkan.

Studie- och yrkesvägledning (avsnitt 8.5)

De bestämmelser och de riktlinjer som finns om studie- och yrkesvägledning är generellt formulerade. Jag anser inte att det finns anledning att ytterligare precisera bestämmelserna, trots att åtagandet för gymnasiesärskolans studie- och yrkesvägledning i praktiken är mer långtgående än i gymnasieskolan. Skolverket föreslås i stället ges i uppdrag att omarbeta de allmänna råden med kommentarer om studie- och yrkesvägledning och därvid belysa de särskilda krav som ställs på denna i grundsärskolan och i gymnasiesärskolan. Detta är särskilt betydelsefullt med tanke på de kommuner där gymnasiesärskolan har liten omfattning och kun-

skap kan saknas om de särskilda krav som ställs på studie- och yrkesvägledningen i just gymnasiesärskolan.

Särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå (kapitel 9)

Personer med utvecklingsstörning ska liksom andra ha möjlighet till fortsatt lärande och utveckling i vuxen ålder. Här har den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå en roll vid sidan om exempelvis folkhögskolan och kursverksamheten. Behovet av att bygga ut denna utbildning är stort då många vuxna med utvecklingsstörning inte har tillgång till, eller mycket begränsad tillgång till, fortsatt lärande och utveckling motsvarande den som finns för övriga i befolkningen.

För den som har förutsättningar ska det enligt min uppfattning vara möjligt att fullfölja sina studier från gymnasiesärskolan. I stort sett alla ämnen från gymnasiesärskolan och gymnasiesärskolearbetet, föreslås därför få förekomma i den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. För att öka flexibiliteten i utbildningen ska dessutom få förekomma andra kurser på en nivå som motsvarar den utbildning som ges i gymnasiesärskolan, t.ex. i form av orienteringskurser. Det är också angeläget att den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå erbjuder yrkesinriktad utbildning. Det ska vidare vara möjligt att under vissa omständigheter ta emot elever på träningsnivå inom den särskilda utbildningen för vuxna på grundläggande nivå, trots att eleven har tidigare skolbakgrund.

Jag föreslår också att den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå indelas i kurser och poäng, med samma antal gymnasiesärskolepoäng som motsvarande kurs i gymnasiesärskolan. Det ska också vara möjligt att inrätta delkurser inom utbildningen på motsvarande sätt som det redan i dag är möjligt på grundläggande nivå. Någon särskild examen föreslås inte för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Däremot ska det vara möjligt för en elev som genomför eller fullföljer en gymnasiesärskoleutbildning att få ett examensdokument motsvarande det för gymnasiesärskolan.

Jag föreslår vidare att störst behov tas bort som urvalsgrund inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Vid urval till utbildningen ska i stället företräde ges, i den ordning som

anges nedan, till en sökande som inte tidigare deltagit i motsvarande utbildning, önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan, önskar fullfölja studier som påbörjats inom gymnasiesärskolan, behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller behöver utbildningen för planerat eller kommande yrkesval.

Behoven av särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå är långt ifrån tillgodosedda. För att stödja utvecklingen av verksamheten bör Skolverket ges i uppdrag att ta fram allmänna råd och lärande exempel som riktas såväl till förvaltnings- och ledningsnivå som till den pedagogiska verksamheten inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Jag föreslår dessutom att ett tidsbegränsat stimulansbidrag avsätts för perioden 2012–2014 till kommuner som satsar på att utveckla utbildningen inom den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå.

Implementering samt uppföljning och utvärdering (kapitel 10)

Skolverket föreslås få i uppdrag att genomföra implementeringsinsatser som ska nå huvudmän, rektorer, lärare och annan personal i verksamheterna inför reformeringen av gymnasiesärskolan och den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Implementeringen av reformerna ska också följas löpande för att de justeringar som eventuellt behövs av insatserna ska kunna göras på det lokala planet.

Jag föreslår dessutom att reformerna ska följas upp och utvärderas med avseende på om de leder till avsedd utveckling inom gymnasiesärskolan respektive den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå. Denna bör inriktas på t.ex. hur väl gymnasiesärskolan lyckas att ta emot och möta elever med mycket olika förutsättningar på de nationella programmen.

Konsekvenser av utredningens förslag (kapitel 11)

De förslag som lämnas till en förändrad programstruktur för gymnasiesärskolan innebär ingen radikal förändring ur ett jämställdhetsperspektiv. Liksom i gymnasieskolan finns program som särskilt attraherar antingen de unga männen eller de unga kvinnorna. Det behövs dock liksom för gymnasieskolan medvetna strategier

för att inte den gymnasiala lärlingsutbildningen ska bli en utbildning främst för de unga männen. De förslag som lämnas för den särskilda utbildningen för vuxna på gymnasial nivå har inga uppenbara jämställdhetsperspektiv.

Utredningen har medvetet beaktat barnperspektivet i sitt arbete. I mina förslag om den framtida gymnasiesärskolan läggs vikt vid att elever i gymnasiesärskolan ska ha tillgång till fler alternativa utbildningsvägar än de har i dag, i form av olika program samt genom att det ska finnas möjlighet till riksrekryterande utbildning och gymnasial lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan. Stor vikt har även lagts vid att övriga system, som att få söka och bli mottagen på en utbildning, ska stödja elevernas möjlighet att välja utbildning samt att reglerna ska vara likvärdiga med de som gäller för gymnasieskolan.

De kostnadskonsekvenser som har beräknats för kommunerna respektive för staten är relativt begränsade. För kommunerna innebär de direkta konsekvenserna av förslagen fullt genomförda snarast en besparing. Indirekt kan dock kostnaderna för LSS öka med uppskattningsvis 10 miljoner kronor. För staten är de stora posterna det tidsbegränsade stimulansbidraget till den särskilda utbildningen för vuxna om totalt 30 miljoner kronor, eller 10 miljoner kronor per år under tre år, samt kostnader för implementering på totalt 10 miljoner kronor. Den föreslagna utredningen om ett kompletterande system för bidrag till boende och resor till och från studieorten för att elever i gymnasiesärskolan ska kunna göra val av utbildning på likvärdiga grunder som elever i gymnasieskolan kan komma att få kostnadskonsekvenser för kommunerna eller staten. Dessa måste dock beräknas av denna senare utredning.